

บทคัดย่อ

ในอดีตที่ผ่านมา ผืนป่าตะวันออกนับเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นผืนป่าที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ มีพื้นที่ติดต่อกัน 5 จังหวัด และมีผู้คนอาศัยร่วมกับป่ามาเป็นเวลาช้านาน จนกระทั่งนโยบายปิดป่าของรัฐบาลเมื่อ พ.ศ.2530 ส่งผลให้เกิดการอพยพคนออกจากป่า และจัดสรรที่ดินทำกินให้กับประชาชนนอกเขตป่าอนุรักษ์ แต่ที่ดินที่ประชาชนจะได้รับการจัดสรรกลับตกไม่ถึงมือประชาชน ส่วนใหญ่จะตกอยู่ในมือของนายทุนผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น

งานวิจัยนี้เลือก หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นกรณีศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงและสภาพปัญหาจากนโยบายอพยพคนออกจากป่าว่ากระทบต่อคุณภาพชีวิตของพวกเขาอย่างไร และสวัสดิการหลังจากอพยพออกมาเป็นอย่างไร ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อพยพออกจากป่าตามนโยบายปิดป่าของรัฐบาล แล้วเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านที่ทางราชการจัดสรรให้ แต่ที่ดินส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 ตกอยู่ในมือของลูกน้องผู้มีอิทธิพลหรือที่เรียกกันทั่วไปในภาคตะวันออกว่า "หลงจู้" ซึ่งในอดีตก็คือนายทุนเงินกู้

วิถีการผลิตทั่วไปของประชาชนคือ การทำการเกษตรโดยอาศัยธรรมชาติ แม้หมู่บ้านแห่งนี้จะอยู่ห่างจากอ่างเก็บน้ำแควระบม-สี่ดงเพียงไม่ถึง 10 กิโลเมตร แต่ก็ไม่ได้รับประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตรของตนเอง ทั้งที่เป็นอ่างเก็บน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก เครื่องมือทางการเกษตรส่วนใหญ่ก็ไม่มีเป็นของตนเอง ต้องเช่าจากผู้อื่น ต้องกู้เงินจากนายทุนในดอกเบี้ยอัตราสูงมาใช้ และเมื่อไม่มีเงินใช้คืนก็จำใจต้องยกที่ดินให้หนี้แทนเงิน ท้ายที่สุดหลายครัวเรือนก็ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง สำหรับนโยบายของรัฐด้านการเกษตร ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เข้าไม่ถึง ไม่ว่าจะเป็นการลดต้นทุนการผลิต การประกันราคาพืชผลทางการเกษตร หรือการแทรกแซงราคา เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยเป็นหนี้นายทุน ผลผลิตส่วนใหญ่จึงต้องใช้เงินที่กู้ยืมมาจากนายทุน

แม้ว่าที่ตั้งของหมู่บ้านจะอยู่ไม่ห่างไกลจากสาธารณูปโภคต่างๆเท่าไรนัก แต่จากการที่ไม่มีหน่วยงานรัฐหรือเอกชนเข้าไปทำงานด้านการพัฒนา ทำให้ประชาชนประมาณร้อยละ 10 ของหมู่บ้านไม่ได้เรียนหนังสือ รวมถึงไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐได้อย่างถาวร

นโยบายสวัสดิการของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นโครงการกองทุนหมู่บ้านก็เข้าไม่ถึงคนจน โดยข้ออ้างที่ว่า "คนจนไม่มีศักยภาพที่จะใช้เงินคืนได้" โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีบัตรรักษาพยาบาล แต่ก็ไม่กล้าใช้สิทธิ เนื่องจากเป็นคนจนและห่างไกลความเจริญ ไม่มีความมั่นใจว่าจะได้รับบริการเหมือนเช่นการรักษาพยาบาลที่เสียค่าใช้จ่าย การรักษาพยาบาลส่วนใหญ่คือ โรงพยาบาลประจำอำเภอ คลินิก และการซื้อยากินเอง เด็กในหมู่บ้านจะได้รับการศึกษาไม่สูงนัก สูงสุดก็คือภาคบังคับ ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาส่งเสริมด้านการศึกษาเป็นพิเศษ คนชราจะอยู่เฝ้าบ้านโดยขาดผู้ดูแลเหมือนเช่นหมู่บ้านยากจนทั่วไปในภาคอีสาน นอกจากนั้นแหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่ของชาวบ้านในยามจำเป็นก็คือ นายทุนเงินกู้ พ่อค้าสินค้าทางการ

เกษตร ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงกว่าที่กฎหมายกำหนดเป็นรายเดือน การกู้เงินจากสถาบันการเงินมีเป็นส่วนน้อย เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ความยากจนเข้ามาเยือนเมื่อมีโครงการนำพวกเขาออกมาจากป่า ในสมัยที่ยังทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ป่ายังมีที่ดินเพียงพอที่จะทำการผลิต ต้นทุนการผลิตก็ไม่สูงเท่านี้ เนื่องจากที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์กว่า ความเป็นชุมชนที่ต่อสู้ฟันฝ่าก่อสร้างตัวมาด้วยกันทำให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากกว่า ไม่ต้องจ้างทุกอย่างเหมือนเช่นทุกวันนี้ แล้วยังมีป่าเป็นแหล่งอาหารที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้วย

แต่ในปัจจุบัน ความเป็นชุมชนเดิมถูกทำลาย ผู้คนในชุมชนแห่งใหม่มาจากหลายแห่ง อยู่ใกล้เมือง วัฒนธรรมบริโภคนิยมเข้ามาแทนที่ เงินเป็นปัจจัยสำคัญอันดับหนึ่ง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนเป็นการต้องจ้างแรงงานกัน ที่ดินที่ราชการจัดให้ 14 ไร่ไม่พอกินสำหรับครอบครัว 4-5 คน และส่วนใหญ่ได้ที่ดินไม่ถึง 14 ไร่ ทำให้ปัญหายิ่งมากขึ้น ที่ดินแห่งใหม่ดินไม่ดี ปลูกมันต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูง การเข้าป่าหาอยู่หากินเหมือนเมื่อก่อนก็ถูกทางราชการห้ามเด็ดขาด วิถีชีวิตต้องขึ้นกับเงินเป็นปัจจัยสำคัญ การพัฒนาที่ถูกออกแบบจากข้างบนหรือส่วนราชการจึงเป็นบทเรียนที่ต้องทบทวน